

אור־הלבנה

• תורת נשים מאירת חיים •

בבסה ליום החגנו

מאמרים לראש השנה מאת
אורה רבקה זינגורט

תוכן העניינים

4	מלוך על העולם כולו
6	היום הרת עולם
8	פקידת שרה
13	תפילת חנה
24	בלעדיך אני חצי בן אדם
26	הבן יקיר לי
28	פנים אל פנים
36	למענך אלהים חיים
40	"למה נגרע?"
49	מזמור לראש השנה

מלוך על העולם כולו

ראש השנה הוא יום של 'גדלות'. את העיסוק ב'קטנות' שלנו, שמאפיין במידת מה את הסליחות, אנו מניחים בימים הללו בצד. גם את בקשותינו הפרטיות, ואת רצונותינו האישיים, אנו מוכנים לדחות לעת עתה. בראש השנה אנו מתמקדים בדבר אחד – המלכתו של הקדוש ברוך הוא.

ביום זה, החיים כולם נסקרים בסקירה אחת, רחבה. מראש כל הזמנים ועד אחריתם, מתמקדים רק בנקודה אחת – בתכליתו של העולם. בבירור זה של התכלית, איננו מסתפקים ב'קטנות', אלא שואפים 'ללכת על כל הקופה': "מלוך על העולם כולו בכבודך". לא פחות.

בימי ראש השנה, עיקר התשובה צריכה להינתן על השאלה הנוקבת – האם העולם מצדיק את קיומו? האם העולם כפי שהוא נראה היום משקף את הרצון האילקי? האם הוא לפחות צועד בצעדי ענק לקראת הייעוד של "ויאמר כל אשר נשמה באפו: ה' אילקי ישראל מלך ומלכותו בכל משלה"?

זוהי עומק נקודת הדין בימים הללו, ומכאן גם נגזר הדין האישי של כל אחד מאתנו. זה הזמן לתת מקום לשאלות הקיומיות – מי אני ומה היי? מה חלקי בתיקון עולם במלכות שדי? מה אני כבר עושה ומה אני עוד יכולה לעשות כדי להביא את העולם לתכליתו?

אך כאמור לעיל, העיסוק הזה, האישי יותר, נעשה בימים אלו רק מתוך התמוזגות עם הכלל, וראייה גדולה של המציאות, תוך מיקוד בנקודת היסוד – גילוי מלכות ה' בעולם ועיינו עוד בדברי הרב עדין אבן ישראל שליט"א, "אור פני מלך", עמ' 50-47, וכן ב"שפתי חיים" מועדים א, עמ' פא"פח.

מי יתן ובשנה זו נזכה לעמוד בשמחה לפני מלכנו, ולומר בפה מלא:
אנו עבדיך הנכונים לשליחותך. יהי רצון שנכתב ונחתם עם כל בית
ישראל ועם העולם כולו לשנה טובה ומתוקה.

היום הרת עולם

כל כך הרבה זמן לא כתבתי. השפע נעצר, המעיין נחתם. גן נעול אחותי כלה, גל נעול.

לפני תשעה חדשים, ויאמר אלוקים יהי אור, ויהי אור. אך אתו גם וימש חושך.

כמה סבל עובר על האדם כשהוא אינו יכול לבטא את רחשי לבו. כמה כאב יש במילה העצורה. וכמה עוצמה.

תשעה חדשי עיבור. פנקס מקופל ומונה, הפה סתום. ועם העובר, גם אני בתקופת מעבר. עוצמת את עיני. רוצה או לא רוצה, מתבוננת פנימה.

תשעה חודשים, בהם הנר דלוק למעלה מראשינו, רואים מסוף העולם ועד סופו, אך הכל בהעלם, בנסתר, גנוז.

בשוב ה' את שיבת ציון היינו כחולמים. חלום חלמוני, היולי, האם פעם יפתח שוב הלב?

האם נזכה שוב להיות כצינור, דרכו יעבור שפע רב?

מתפללת שכן. ולא יודעת אם אכן. הכל פתוח, וייתכן שיהיה שונה, מחר.

ואולי לא יפתח הערוץ. ואול לא יזל עוד הקולמוס.

אך יודעת, שגם אם לא, משחו אחר ישתחרר, עולם חדש יתגלה.

אם לא אקבע את עצמי למי שהייתי אתמול, אולי אופתע מחר?

ומה מייעד לי הקב"ה במופע הבא?

ערב ראש השנה.

ב"ה, כבר מתקרבת ללידה. רחשי החיים העדינים שפעמו בקרבי, הפכו אט אט לכעיטות חזקות. משהו רוצה להתפרץ החוצה. לצאת.

ראש השנה. התאריך. מה ומי יוולדו ביום הזה?

מחכה כבר לשמוע את יבבות הבכי מפלחות באוויר. את קול השופר מבשר החיים.

מתקרבת לאט, בחשש, בפחד. היתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו?

היום הרת עולם. היום ההריון מסתיים, ונולד אדם.

ומה בי יוולד? ומה משימתי השנה?

לא יודעת בדיוק מתי יהיה הרגע. הידעת עת ללדת? אבל יודעת דבר אחד. בראש השנה משהו ייברא.

ותחושת סקרנות ממלאת את לבי. מה אכן ילד יום?

בראש השנה יכתבון, וביום צום כיפור יחתמון. הכל הרי נקבע בימים הללו.

החיים והחדלון. הלידות והמוות. והאם אין גם המוות סוג של לידה? והאם אין בכל סוף גם משהו מן ההתחלה?

איזו בשורה שמעתי בשעת משבר?

מה בי נולד כשאבדתי?

מה מצאתי כשכה חיפשתי?

כולנו כל העת חוות, חיות ומתגלגלות.

ולוואי שיהיו כל הלידות לטובה.

ולוואי וייקלו חבלי הלפני.

ולוואי ונהיה פתוחים לעשות את רצונך ה', בשמחה.

פקידת שרה

וה' פָּקַד אֶת שָׂרָה בְּאֲשֶׁר אָמַר וַיַּעַשׂ ה' לְשָׂרָה בְּאֲשֶׁר דִּבֶּר.
 וַתַּהַר וַתֵּלֶד שָׂרָה לְאַבְרָהָם בֶּן לְזִקְנָיו לְמוֹעֵד אֲשֶׁר דִּבֶּר אֱתוֹ
 אֱלֹהִים. וַיִּקְרָא אַבְרָהָם אֶת שֵׁם בְּנוֹ הַנּוֹלָד לוֹ אֲשֶׁר יָלְדָה
 לוֹ שָׂרָה יִצְחָק. וַיִּמָּל אַבְרָהָם אֶת יִצְחָק בְּנוֹ בֶּן שְׁמֹנֶת יָמִים
 בְּאֲשֶׁר צָוָה אֱתוֹ אֱלֹהִים.

(בראשית כא פסוקים א-ד)

פקידת שרה היא הפרשה שפותחת את קריאת התורה ביום הראשון של ראש השנה. מה הקשר בין אירוע זה לבין ראש השנה? בנוסף, הנחה בסיסית בתורת החסידות היא ש'תורה' היא מלשון הוראה. אילו הוראות – כיוונים לעבודה – נוכל להפיק לעבודת היום, מתוך קריאה זו בתורה?

מענה פשוט לשאלת הקשר בין פקידת שרה לראש השנה ניתן למצוא במסכת ראש השנה (י ע"ב – יא ע"א): "תניא, רבי אליעזר אומר: בתשרי נברא העולם, בתשרי נולדו אבות, בתשרי מתו אבות, בפסח נולד יצחק, בראש השנה נפקדה שרה, רחל ורחנה, בראש השנה יצא יוסף מבית האמורין, בראש השנה בטלה עבודה מאבותינו במצרים, בניסן נגאלו, בתשרי עתידין ליגאל".

הרבה אירועים מכוננים אירעו לאבותינו במהלך הדורות בראש השנה. בכל מועד יש סוג של 'אנרגיה' שמתבטאת במהלך הדורות כמופעים שונים ומגוונים. ביום בריאת העולם היו גם חידושים גדולים ונפלאים בעולם, ובהם פקידת שרה, ואף בפקידת שרה – הרבה עקרות נפקדו עמה, הרבה חולים נתרפאו בו ביום, הרבה

תפילות נענו עמה, ורוב שחוק היה בעולם (רש"י בראשית כא ו). הרמ"ע מפאנו (דרוש אם כל חי) מחדד עוד יותר את הקשר בין פקידת שרה לבריאת העולם. בסומכו על דברי ריש לקיש "בית מטרוני לא היה לה" (בראשית רבה נג ה), כלומר ששרה אמנו נולדה ללא רחם, הוא מסיק כי פקידת שרה כוללת גם בריאה חדשה של ממש – יצירת רחם. הרמ"ע מפאנו אף שומע בלשון 'פקד' פקודה וציווי, ומקיש לכך את הנאמר ביחס לבריאת העולם: "כי הוא אמר ויהי, הוא ציווה ויעמוד" (תהלים לג ט), ואף בפקידת שרה נאמר שה' פקד את שרה "כאשר אמר".

פקידה בראש השנה

הקשר הפשוט בין פקידת שרה לבין ראש השנה הוא העיתוי, ואולם – מהי הפקידה הזו? מה בדיוק קרה ביום הזה? מעיון פשוט בדברי רבי אליעזר שהובאו לעיל ניתן להבין שהפקידה היא ההריון. אם בפסח נולד יצחק, מתבקש לומר שהפקידה היא העיבור שקדם ללידה. אף על פי שאין תשעה חודשים בין ראש השנה לבין פסח, הרי שישנן לידות מוקדמות, ו"יולדת לשבעה יולדת למקומעין" (רש"י שמות ב ג), כלומר מי שיוולדת כבר בתוך שבעה חודשים, הרי שהלידה יכולה להיות גם במהלך החודש השביעי, ואם לידת יצחק היא בפסח, הרי שהפקידה יכולה להיות בראש השנה.

נדגיש כי דברי רבי אליעזר הם צד אחד במחלוקת מהותית בינו לבין רבי יהושע. לדעת רבי אליעזר נברא העולם בתשרי, אך לדעת רבי יהושע היה זה בניסן. אף ביחס ללידת האבות הולק רבי יהושע על רבי אליעזר, והוא אומר שהם נולדו בניסן. רק ביחס ללידת יצחק אבינו אין הולק על כך שהיה זה בפסח, וכך גם ביחס

לפקידת שרה, רחל וחנה אין ביניהם מחלוקת שהיו אלו אירועים שאירעו בראש השנה.

ואולם, על ההנחה שהפקידה היא ההריון ניתן לעורר קושיה ממשומו של מקרא בהמשך הפסוקים. לאחר שנאמר "וה' פקד את שרה" בפסוק הראשון, באה התורה ומוסיפה בפסוק הבא: "ותהר ותלד שרה לאברהם בן". אמנם ניתן לראות במילים "וה' פקד את שרה" כלל, מעין כותרת שמתפרטת בפסוק אחר כך להריון וללידה, אך פשוט יותר לומר שלשון פקידה היא שלב מקדים להריון וללידה. ואכן, הרמב"ן מבאר את המילים "וה' פקד את שרה" כי הפקידה היא לשון זיכרון, ומביא לכך הוכחות מן המקראות.

לפי זה, הפקידה של שרה בראש השנה היתה שלב רוחני שמקדים להשתלשלות המעשית של האירועים בהמשך אותה השנה. הנחה זו מתאימה מאוד למחותו של ראש השנה כיום זיכרון. זכרון כל המעשים בא לפני ריבונו של עולם ביום הזה, ובחלק מן הזכרונות אף מזכירים את לשון הפקידה כמה פעמים, "אתה זוכר מעשה בראשית ופוקד כל יצורי קדם", וכן "מי לא נפקד כהיום הזה, כי זכר כל היצור לפניך בא, מעשה איש ופקודתו, ועלילות מצעדי גבר", ועוד. קריאת פרשת פקידת שרה בראש השנה מחדדת אצלנו את ההכרה שכל המעשים עולים לפניו יתברך ביום זה, וממה שנקבע בו ישתלשלו כל אירועינו ותנאי חיינו בשנה הקרובה.

הבנה זו חשובה לתפיסה היהודית-חסידית של כל מהלך החיים: המציאות הגשמית היא השתלשלות של המציאות הרוחנית, ואירועי החיים אינם רק רצף של סיבות ותוצאות טבעיות, פיזיקליות, כימיות או ביולוגיות, אלא שיקופים ותולדות של מהלכים בעולמות העליונים. מעניין להביא כאן את דרשת היצמח צדק, האדמו"ר

השלישי בחב"ד, בביאורי הזוהר (כרך א עמוד נט), שבלידת נשמת צדיק יש צורך במספר שלבים: הכתוב "וה'פקד את שרה" מבטא את ההמשכה מהעולמות העליונים, והלשון "ויעש ה' לשרה כאשר דיבר" היא הגילוי בעולם הזה. ראש השנה הוא, אם כן, זמן להיזכר כי כל נסיבות חיינו נקבעות בידו יתברך, ובמיוחד ביום הזה.

חיים חדשים

ממועד הפקידה, ומן הזיקה בינה לבין ראש השנה כיום זיכרון, נעבור להיבט נוסף של פקידת שרה: הופעת החיים החדשים בעולם.

קריאת התורה עוסקת בלידת יצחק, אך ראש השנה הוא בעצם יום ההולדת של כולנו, וכפי שהגדיר אותו הרבי מלובביץ' באחד ממכתביו לראש השנה (נדפס בלקוטי שיעות לב עמוד 322): ראש השנה הוא החג של 'יום הולדת' העולם. גם בתפילה עצמה אנו אומרים: "היום הרת עולם", יום הריונו ובריאתו של העולם. ואולם, בדרושי חסידות רבים מודגש שלא העולם נברא בראש השנה, אלא האדם. כך נאמר בפרקי דרבי אליעזר: העולם נברא בכ"ה באלול, ואם כן, א' בתשרי הוא היום השישי לבריאה – יום בריאת האדם. הרבי מלובביץ' מדגיש במספר רב של מקומות שציון בריאת העולם והגיגתה הם דווקא ביום בריאת האדם, היות שרק עם בריאתו נשלמה כוונת העולם. העולם נברא בריבוי עצום של פרטים, ומדגישים חז"ל שהכל בו נברא בזוגות – ארץ ושמים, יום ולילה, שמש וירח ועוד. אך האדם נברא יחידי, ותפקידו הוא ריכוז של העולם כולו לנקודה האחדותית והתכליתית – המלכת ה'. ביום שבו נברא האדם באו כל הבריות והשתחוו לפניו, עד שהוא אמר להם: "בואו נשתחוה ונכרעה נברכה לפני ה' עושנו" (תיקוני זוהר נט). יום זה

הוא לדורות יום המלכת ה'.

כאשר אנו קוראים בראש השנה על לידת יצחק אנו יכולים וצריכים להיזכר גם בלידה שלנו. זה היום שבו אנו מתחננים "זכרנו לחיים", ומייחלים להיברא מחדש. הרב עדין אבן ישראל (חיי עולם עמוד 40) אף מדגיש שעומק ונוראות היום, 'יום הדין', נובע מעניין זה בדיוק: "הנה עברה שנה, שוב חוזרים אל היום הראשון, יום בריאת האדם, ושוב חוזרת השאלה: האם לברוא אדם? האם יש צידוק לקיומו של האדם בכלל?" ביום הזה אנו מנסים ולו במעט לתת תשובה חיובית לשאלה זו: הננו, ריבונו של עולם. הננו, ניצבים נכוחים ועומדים לפקודתך, לעשות רצונך.

ראש השנה, אם כן, הוא יום קבלת החיים מחדש, וגם יום קבלת השליחות. ביום זה חייבים להתעצם עם האחריות הכבדה המוטלת על כתפינו. משום כך, ממשוך ומבאר הרבי מלובביץ', אנו הוגגים את היום שבו האדם נברא יחידי. אין על מי לזרוק את האחריות, ואין דרך להתערטל מן המשימה. כל אדם הוא עולם מלא, וחייב למלא את תפקידו בשלמות. "דבר זה מורה ומדגיש, כי לאדם אחד ויחיד האפשרות להביא את הבריאה כולה לתכליתה ושלימותה, כשם שאדם הראשון עשה זאת" (שערי המועדים ראש השנה כח).

אולי ניתן גם להוסיף שהקריאה בתורה על יצחק, הבן היחיד שנולד אחרי כל כך הרבה שנות ציפייה, מבליטה את הנקודה הזו. אין עוד אחים, אין אנשים אחרים. "כי ביצחק ייקרא לך זרע". יצחק נושא את כל כובד האחריות לתיקון העולם, וכמוהו כמונו. בראש השנה נבראים יחידים, והקדוש ברוך הוא פונה אל כל אחד ואחת מאיתנו באופן אישי ואומר: "אתה תשנה את העולם".

תפילת חנה

קריאת כיוון לתפילות ראש השנה

בהמשך לפרשת פקידת שרה, ההפטרה הראשונה של השנה הנקראת ביום הראשון של ראש השנה עוסקת בסיפורה של חנה אשת אלקנתי. העיתוי של פקידת חנה, כמו גם פקידת שרה ופקידת רחל, היה ראש השנה¹. מוסיף על כך השל"ה הקדוש ואומר שתפילת חנה עצמה, וכל ההתרחשות במשכן עם עלי, היתה אף היא בראש השנה עצמו.

מעבר לכל הטעמים האלו, קריאת תפילת חנה בהפטרת ראש השנה, מכילה מסר עצום בעבודת ה' לכל השנה כולה ולראש השנה בפרט. מסר של תפילה, של הכנעה, של ענווה גדולה והתעלות.

פתיחת אוזנם הלב

לעיתים הלב שלנו עלול להיות שרוי ב'אטימות'. כשם שהלב עלול לסבול מחסימות פיזיות, הנובעות מעודפי שומן ומ'כולסטרול רע', כך גם במובן הרוחני, "וישמן ישורון ויבעט" – יכול חלילה הלב להיאטם ברוחניות.

על מנת לפתוח את הלב צריך לפעמים 'צנתור'. פתיחת הלב שהקדוש ברוך הוא מעביר אותנו בימים אלו שבין ר"ח אלול ויוה"כ, הם בבחינת "ומל ה' אלקיך את לבבך". עת הרצון, ארבעים הימים המטהרים כמקוה, מזמינים אותנו לצלול פנימה ולהמשיך לפתוח

1. כמתואר בספר שמואל א פרק א.

2. ראו במאמר הקודם.

את הסגור. זוהי למעשה "עבודת הלב", וכפי שלימדונו חז"ל "איזוהי עבודה שבלב? זו תפילה".

חנה הגיעה לאחד השיאים בנושא התפילה, וממילא בעבודת הלב. "וחנה היא מדברת על ליבה...". בקשתה נבעה מכאב עצום ומתוך משבר וקושי שמונפו ליצירת קשר עם בורא עולם. על כן התפילה הזו יכולה להוות גם עבורנו, פתיחת ערוץ וחיבור בינינו לבין הקדוש ברוך הוא.

הרבי מלובביץ' נשא שיחה מפורסמת על תפילת חנה (לקוטי שיחות יט עמוד 293, שיחה ל"ד תשרי), ומשיחה זו נוכלל ללמוד מספר עקרונות חשובים על תפילה בכלל ועל תפילת ראש השנה בפרט.

חיים להחיות

האדם נברא בראש השנה, ובו ביום הוא נצטווה במצוה המופלאה: "פרו ורבו", להוסיף חיים. פקידת שרה מגלמת את הברכה ואת הציווי שקיבל האדם עם בריאתו – לדאוג להמשכויות הדורות. מופלא הוא שברגע שקיבל האדם חיות, הוא נקרא גם להמשיך להביא חיים חדשים לעולם.

אדמו"ר הזקן מבליט נקודה זו, מתוך דקדוקים יפהפיים בלשונות הכתוב: "והנה, בעת בריאת אדם הראשון היה בחי' כי חפץ חסד הוא, ועכשיו באתערותא דלתתא תליא מילתא... כי כח זה ניתן לאדם הראשון, כמו שכתוב: ויהי האדם לנפש חיה, שהוא לכאורה כפל לשון שהרי כבר נאמר ויפח באפיו נשמת חיים, ולמה נאמרה ונשנית עוד ויהי האדם לנפש חיה. אלא פי' חיה הוא שם דבר ומקור, כלומר: דבר שיש בו חיות להחיות כל חי, דהיינו כמו שהנפש היא חיה שיש בה חיות להחיות הגוף בהתלבשותה בו, כך ויהי האדם

להיות כמו נפש זו המחיה. וזהו וירדו בדגת הים ובעוף השמים, כלומר שהם יורידו וימשיכו החיות לכל דגת הים ולכל עוף השמים, שחיות כל חי תהא תלוי במעשה האדם. וכח זה הוא ממאמר נעשה אדם בצלמנו כדמותנו, ומה הוא ית' כתיב ביה ואתה מחיה את כולם, כך ניתן לאדם כח זה" (לקוטי תורה נצבים מז ב).

אדם נברא בצלם אלוקים, ובצלמו ובדמותו הוא צריך להמשיך ולברוא, כביכול, וכך הוא מרבה את דמות ה' בעולם. האדם קיבל לעצמו חיים, אך הוא צריך גם להחיות אחרים. המשך ברכת "פרו ורבו" היא "ורדו בדגת הים" וכך הלאה, כלומר צריך להוריד ולהמשיך את החיות לבריות כולן. על ידי מעשינו ועבודתנו בעולם הזה נמשכים חיות וקיום לכל העולמות.

בראש השנה אנו נזכרות שוב כי בריאתנו מחדש היא לתכלית הכוונה של "פרו ורבו". זו ברכה, אך זו גם המצוה הראשונה שנצטוונו, עם קבלת החיים. מה זה אומר לנו?

"פרו ורבו" – זהו קודם כל הציווי הפשוט והברור: ללדת ילדים. הרבי מלובביץ' מבאר שלכל אחת מארבע האמהות יש תכונות ואופי המיוחדים דווקא לה, אך מכנה אחד משותף לכולן: רצונן העז, מאמציהן ותביעתן מה' ומבעליהן שיהיו להן ילדים. דרישה זו מופנית גם אלינו: "כל אשה ובת מישראל רוצה בוודאי להתנהג בדרכי האמהות הקדושות, ועל אחת כמה וכמה בהתנהגות המשותפת לכל האמהות – לא לנוח ולא לשקוט, אלא להתאמץ כדי ללדת עוד ועוד ילדים" (אל נשי ובנות ישראל עמוד 94). במקום נוסף אף מדגיש הרבי שכל עוד ישנה אפשרות מעשית לקיום הציווי "פרו ורבו", אין לחפש פרשנויות ואפשרויות חלופיות לקיימו, כגון בהוראה ובהדרכה, שהן בחינת "כל המלמד בן חברו תורה כאילו ילדו".

ואולם, לעתים ישנה מניעה משמים לקיום המצוה בפועל. ישנן גם תקופות שונות, וזמנים שבהם לא מתאפשרת לידת ילדים. איך בכל המצבים הללו ניתן לקיים את מצות "פרו ורבו"? כתשובה על כך מביא הרבי את מענה הרבי הריי"ץ לאדם ששאל בנוגע לעניין ההתקשרות אל הרבי: "המצווה הראשונה בתורה היא מצות 'פרו ורבו'. עשה לי חסיד, ובכך תהיה מקושר". מכאן מסיק הרבי: "כשקיים מצב שאין ביכולתו של אדם לקיים מצות 'פרו ורבו' כפשוטה (וכן אדם שכבר קיים מצוה זו כפשוטה), מוטל עליו החיוב 'לעשות' תלמידים הקרויים בנים, לעשות עוד חסיד של הקדוש ברוך הוא, חסיד כזה שיכבוש את העולם כולו" (על פי התוועדות תשד"מ א עמוד 157, מתוך אל נשי ובנות ישראל עמודים 102-103).

בראש השנה קוראים על פקידת שרה, וזהו היום המתאים ביותר לקבל עוד קבלות טובות על מנת לקיים את מצוות פרו ורבו ולהרבות חיים: להוסיף מאמצים בפגישות ושידוכים (שלנו או של אחרים) על מנת להתחתן, ללדת עוד ילדים בלי תכנונים וחישובים, להשקיע בתפקיד העיקרי של עקרת הבית ולהיות בבחינת "אם הבנים שמחה" – אלו הן דוגמאות אחדות לכך. זה גם הזמן להחליט החלטות טובות בשדה הפרייה והרבייה הרוחני, למשל למצוא מישהי שאיתה ניתן ללמוד בחברותא, או לפתוח שיעור קטן בבית או בבית השכנה. פעולות אלו יאפשרו לנו לקיים את ברכת ה' ומצוות: "וכבשוה" – לכבוש את העולם כולו, ולהמליך עליו את ה' למלך.

הבה לי בנים!

סיפור המסגרת של תפילת הנה הוא סיפור של ציפייה נואשת, אמתית וכנה לילד. לאחר עשר שנות נישואין שבהן לא נולדו

לאלקנה וחנה ילדים, מבקשת חנה (כשם שעשתה שרה אמנו) שאלקנה יישא אשה שנייה – פנינה, ונולדו לו ממנה בנים ובנות.

כדי להבין את גודל דמותו של אלקנה ואת תחילת ספר שמואל, עלינו לחזור קצת אחורה לסופו של ספר שופטים, ספר המסתיים במציאות חברתית קשה מאוד, של תרבות אנשים חטאים. סיפור הפילגש בגבעה, פסל מיכה, הטבח בבני שבט אפרים ועוד מקרים לא קלים, מציגים תמונת מצב רוחנית וחברתית עגומה בעם. בדיוק את המציאות הזו מנסה אלקנה לתקן באמצעים רוחניים וחברתיים בשאיפה להעלות את כל העם איתו.

וַיְהִי אִישׁ אֶחָד מִן הַרְמָתִים צוֹפִים מִהַר אֶפְרַיִם וְשֵׁמוֹ אֱלֻקְנָה...
וְלוֹ שְׁתֵּי נָשִׁים, שֵׁם אַחַת חַנָּה וְשֵׁם הַשֵּׁנִית פְּנִינָה, וַיְהִי לַפְּנִינָה
יְלָדִים, וְלַחַנָּה אֵין יְלָדִים. וְעַלָּה הָאִישׁ הַהוּא מְעִירוֹ מִיָּמִים
יְמִימָה לְהַשְׁתַּחֲוֹת וְלִזְבַּח לַיהוָה צְבָאוֹת בְּשִׁלָּה.

(שמואל א א פסוקים א-ג)

חז"ל מתארים את העלייה לשילה כמסע רוחני והליכה המגייסת ומעירה את כל עם ישראל. אלקנה ומשפחתו היו למעשה 'משפחה למען המשכן', שרצתה לרתום את כל העם לנקודה רוחנית עמוקה. חז"ל מתארים שמדי שנה הקפיד אלקנה ללכת עם משפחתו במסלול שונה מזה שבו הלך בשנה הקודמת, על מנת לצרף בכל פעם שותפים חדשים לעלייה לבית ה'.

כבר בפסוקים הראשונים של ספר שמואל אנו מקבלים את התמונה המלאה על כל המתרחש באותו יום במשכן ה' בשילה.

וַיְהִי הַיּוֹם וַיִּזְבַּח אֶלְקָנָה וַנִּתֵּן לַפְּנֵנָה אִשְׁתּוֹ וּלְכָל בְּנֵיהָ
וּבְנוֹתֶיהָ מְנוֹת, וּלְחֵנָה יָתֵן מְנָה אַחַת אֲפִים: כִּי אֵת חֵנָה
אַהֲב, וְה' סָגַר רַחֲמָהּ.

(פסוקים ד-ה)

הסיפור הכאוב חוזר על עצמו בכל מועד. פנינה מגיעה עם כל ילדיה למשכן ואילו חנה ממשיכה להיות בודדה. אלקנה מעניק לה תשומת לב מיוחדת ומנסה לפייסה.

וַיֹּאמֶר לָהּ אֶלְקָנָה אִישָׁהּ: חֵנָה, לָמָּה תִּבְכִּי וְלָמָּה לֹא תֹאכְלִי,
וְלָמָּה יָרַע לְבַבְךָ, הֲלוֹא אֲנֹכִי טוֹב לָךְ מֵעֲשָׂרָה בָּנִים.

(פסוק ה)

בשביל חנה הסיטואציה הזו היא כבר יותר מדי, על אף מאמציו הכבירים של אלקנה. את כל כאבה ומר לבה היא מרכזת נוכח פני ה' ומתפרקת בתפילה מעומק הלב במשכן.

וַתָּקָם חֵנָה אַחֲרֵי אֲכָלָהּ בְּשִׁלְחָה וְאַחֲרֵי שְׁתָּהּ, וְעָלִי הַבַּיְתָן יֹשֵׁב
עַל הַכֶּסֶּא עַל מְזוֹזוֹת הַיֵּבֶל ה', וְהִיא מְרַת נַפְשָׁהּ, וַתִּתְפַּלֵּל עַל
ה' וּבָכָה תִּבְכָּה... וַחֵנָה הִיא מוֹדְבֶרֶת עַל לְבָהּ, רַק שְׁפָתֶיהָ
נְעוּת וְקוֹלָהּ לֹא יִשְׁמַע, וַיַּחֲשֹׁבָהּ עָלַי לְשִׁבְרָהּ.

(פסוקים ט-יג)

חז"ל לומדים את כל יסודות הלכות תפילה מאותה תפילה 'מרת נפש' של חנה (ברכות לא ע"א, טור שולחן ערוך אורח חיים קא): להתפלל עם כוונת הלב, לבטא בשפתיים את התפילה, להתפלל בלחש בלי להגביה את הקול, ועוד. מאחר שאותה תחינה אכן פעלה ישועות

במציאות, וחנה נפקדה בזכותה, הרי שוודאי שיש בה יכולת ללמדנו עקרונות מהותיים בתפילה.

חסד ודין, פרטיות וכלליות

"והיא מרת נפש" – המרירות של חנה קשה, אך מתוך התחברות לחווייה שלה היא מתפללת "על ה'". היא מתאמצת ונכנסת לזה חזק מאוד, עד כדי כך שעלי חושב אותה לשיכורה.

וַתִּדַּר נְדָר וַתֹּאמֶר: ה' צְבִי־אוֹת, אִם רָאָה תִרְאֶה בְּעֵינַי אֲמַתָּךְ וַיִּזְכְּרֵתֵנִי וְלֹא תִשְׁכַּח אֶת אֲמַתָּךְ וַנִּתְתַּח לְאֲמַתָּךְ זֶרַע אֲנָשִׁים, וַנִּתְתַּנוּ לָהּ כָּל יְמֵי חַיֶּיהָ וּמוֹרָה לֹא יֵעָלֶה עַל רֹאשׁוֹ.

(פסוק יא)

מתוך כאבה הפרטי העצום, מצליחה חנה להעלות את בקשתה האישית למען ה' ולזעוק אליו בבחינת – "למענך אלוקינו עשה!" ואף את בנה שיוולד לה היא מוכנה להקדיש לה'...

מקשה הרבי מלובביץ' על טעותו של עלי: הלא עלי היה איש גדול – כהן גדול, שופט, מנהיג העם, ואיך טעה בקיצוניות שכזו, וחשב על תפילה מעולה ומופלאה המהווה מקור לכל תפילות ישראל, שהיא תפילה מאוסה ופסולה שאסור להתפלל אותה, כדברי הרמב"ם שתפילת שיכור היא 'תפילת תועבה'?

ועוד, היות שבאמת זו הייתה תפילה נשגבה ונעלית, מדוע הכתוב מספר בגנותו של עלי שטעה באבחון תפילותיה (והרי אפילו בגנות בהמה טמאה לא דיבר הכתוב, ועל אחת כמה וכמה שלא לדבר בגנות יהודי צדיק וקדוש עליון)? וקושיה נוספת, בהנחה שחשד בחנה שהיא שיכורה, מדוע חיכה

שתסיים את תפילתה? הרי כניסת שתויי יין למשכן עלולה להוביל לתוצאות קשות ביותר כדוגמת חטא נדב ואביהוא, ואין כאן זמן להמתנה?

וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ עָלַי: עַד מָתַי תִּשְׁתַּכְּרִין, הֲסִירִי אֶת יַיִנְךָ מֵעֲלֶיךָ. וַתַּעַן חַנָּה וַתֹּאמֶר: לֹא אֶדְנֶי, אִשָּׁה קָשֶׁת רוּחַ אֲנִכִי וַיַּיִן וְשִׁכָר לֹא שָׁתִיתִי, וְאִשְׁפָּךְ אֶת נַפְשִׁי לְפָנֶי ה'! אֵל תִּתֵּן אֶת אֲמַתְךָ לְפָנֶי בַת בְּלִיעֵל, כִּי מֵרַב שִׁיחֵי וּכְעָסִי דִּבַּרְתִּי עַד הַנְּהָה.

(פסוקים יד-טז)

אותו דו שיח בין חנה לעלי מסתיים בקבלה של עלי את חנה:

וַיַּעַן עָלַי וַיֹּאמֶר: לָכִי לְשָׁלוֹם, וְאֵלַי יִשְׂרָאֵל יִתֵּן אֶת שְׁלֹתְךָ אֲשֶׁר שְׁאַלְתְּ מֵעִמוּ.

(פסוק יז)

ומשיב הרבי על כל השאלות: ודאי שעלי ידע גם ידע מי היא חנה. אלא שה'שכרות' שהשש מפניה איננה מיינ כי אם דווקא מהתפילה עצמה! עלי ידע שתפילותיה של חנה כנות וישרות, והן נאמרות בכוונת הלב באימה וכיראה. הוא ידע ששכרותה אינה מיינ, אלא מדבקות הלב והמוח בתפילה לריבונו של עולם, ואף ידע שתפילותיה הן כדי למלא את הצורך הבסיסי ביותר שלה כאשה – להיות לאם. אך עלי סבר שבמקום הנעלה והנשגב ביותר "לפני ה'", לפני קודש הקדשים – אין מקום להתפלל על צרכים ורצונות אישיים, אפילו לא על לידת ילדים, ובפרט לא להרבות בתפילה לצרכים פרטיים. עלי סבר שמרוב רצונה האדיר לתפילה בפני ה' היא איבדה את

הכיוון והדרך הנכונה, והתפללה במקום הקדוש והנשגב "לפני ה'" על צרכיה האישיים, דבר שאינו מתאים.

על כך ענתה לו חנה "ואשפוך את נפשי לפני ה'", אין לי רצון אישי משלי, איני מבקשת עבור צרכי הפרטיים, כל כוונתי בתפילה היא להרבות כבוד שמים בעולם. את תפילתה פותחת חנה בפניה 'ה' צבאות" ותפילתה היא להיות חלק מהצבא הזה, בעבודה האישית האמהית שיועדה לה.

ראש השנה הוא בדיוק היום של נשיאת שני ההפכים הללו. שני עקרונות משמשים יחדיו בראש השנה. מצד אחד, זהו יום דין שבמהלכו נכתבים בכל התחומים – בני, חיי ומזונני, הן בגשמיות והן ברוחניות. מצד שני, ראש השנה הוא יום ההמלכה, יום שבו אנו מכריזים כלפי העולם כולו כי ה' הוא המלך. הזוהר הקדוש אף מחריף ואומר, כי אם אנו עומדים כל היום בר"ה ומבקשים על צרכינו, הרי אנודומים לכלבים הצווחים 'הב הב' (תן תן), שכן אנו חוטאים למהותו של היום, שכאמור מפנה למיקוד במלך-ה' ולא בנו.

ועל כן, ישנה סתירה מובנית בין שני היסודות הללו, כי אם מדובר ביום הדין, הרי שאנחנו רוצים להתחנן על החיים שלנו! ובאמת, גם בנוסח התפילות נקבע מקום רב לבקשות החיים... אז מה עושים? מותר לבקש בקשות פרטיות או שאסור לבקש בקשות פרטיות?

מנחה אותנו הרבי מלובביץ': עלי הוא הקול הפנימי שצריך להיות לכל אחד מאיתנו. "עד מתי תשתכרין?!" אינך יכולה להימצא בתוך הסחרור הזה של בקשה ותפילה פרטית. "הסירי יינד מעליך", הוא שלב ראשוני שהיבים לעבור.

אך בשלב השני באה ההכרה גם בדרכה של חנה. מילוי בקשותי האישיים הם הם מילוי רצון ה' שנתאווה שתהיה לו דירה בתחתונים...

ההמלכה על כל העולם כולו היא גם על כל כולי, על העולם הקטן שאני.

אם כן, מה עלינו לעשות בראש השנה? מותר לבכות ולבקש או שצריך רק 'להמליך'?

ודאי שמותר לבכות! האר"י ז"ל אומר שיהודי שאינו מזיל דמעה בראש השנה, יש איתו בעיה ... הלב היהודי שלנו מתעורר כשהחיים תלויים מנגד. אנחנו מבקשים חיים בעד עצמנו ועל הקרובים לנו, על ילדינו ויקירנו. ובעומק אין סתירה בין השניים, אומר הרבי.

לפיכום, המלכת ה' ובקשת החיים מחוברות, ועלינו לעבור תהליך, כלשון הבעש"ט, של הכנעה – הבדלה – המתקפה: קודם כל להכניע את המקום האישי-פרטי שלנו. אחר כך להתעצם עם מה שמובדל ומרומם מאיתנו, "מלוך על כל העולם כולו בכבודך". ובסופו של דבר מגיעה ההמתקה, לחזור למקום הכי אישי והכי פרטי שיש לנו, כי שם הקדוש ברוך הוא רוצה אותנו יותר מכל, וזה המקום הייחודי שלנו שבו מתגלה כבוד שמים.

עת ללדת ועת לעלות למשכן³

נקודה אחרונה שאנו הנשים יכולות ללמוד ממנה לגבי חנה היא העובדה שהכתוב מציין שחנה הוזרת רק אחרי שנתיים למשכן. כששמואל עודנו תינוק היא נעדרת מבית ה' למשך שנתיים, עשרים וארבעה חודשים שלמים! וזה למרות יכולתה להשיג שם השגות נעלות ועונג אלוקי, במיוחד במעמדה כנביאה

3. ע"פ שיחת הרבי מלובביץ', ו' תשרי התשל"ד.

הלימוד הזה הוא לימוד גדול עבור כל הנשים, שמוכנות להשקיע בגידול ילדיהן ולוותר בכך על מדרגות רוחניות ועל משאלות לב גבוהות, ובמיוחד בנוגע לתפילות הימים הנוראים. ההבנה היא שלכל זמן ועת תחת השמים: עת ללדת, עת לגדל את ילדינו בשמחה ובנחת, ועת לחזור לבית ה' ולהתפלל בו בדבקות.

שנוכה ליום של המלכה, יום של תפילה, יום שבו נכתב ונחתם לחיים טובים, ארוכים ולשלום.

בלעדיך אני חצי בן אדם

בכל פעם שמבקשים ממני לכתוב להתייחס לנושא 'זוגיות', משהו בי מרגיש שלא בנוח.

זוגיות? שניות? והלא משאת הלב היא האחד, האחדות. אמנם אנו חיים בעולם הפירוד, בעולם של ריבוי, אך דווקא מערכת היחסים בין איש ואשה יכולה לתת לנו טעימה מהאמת העמוקה בה הגיוון מתמוגג בהרמוניה נפלאה, וכל הפרטים הם חלק מתמונה אחת גדולה.

אכן, כבני זוג, אנו חווים לא אחת את השוני, הניגוד והמרחק זה מזה (ברצונות, בתכונות, בדרכי ההתנהלות), ועל כן יש צורך לקבל כלים לגישור, לקבלה ולהכלה. אך תכלית הכל איננה הנצחת הכפילות, אלא יצירת משהו אחר, שאיננו 1+1, אלא 1 כפשוטו.

האמת היא, שהמילה "יצירה" איננה מדויקת, שכן בשורש – האחדות היא הבסיס, ואילו השניות היא החידוש. הזוהר הקדוש (ה"ג ז, ב) מסביר כי איש ואשה הם בעצם נשמה אחת, שהתחלקה עם לידת כל אחד מהצדדים בבית ובמקום בו נולדו, ובחתונה שבים שני החלקים להיות אחד.

ניתן לעמוד על רעיון עמוק זה גם מתוך דקדוק בפשוטו של מקרא. נאמר (בראשית ה, ב) "זָכָר וּנְקֵבָה בְּרָאָם ... וַיִּקְרָא אֶת שְׁמֵם אָדָם בְּיֹם הַבְּרָאָם". כלומר, אדם הראשון היה יצור המשלב בתוכו פן זכרי ופן נקבי. אמנם, המדרש (תהילים קל"ט, ה) מבאר, כי בתחילה הזכר והנקבה שבאדם היו דבוקים בגבם זה לזה, ולאחר שהקב"ה ניסר ביניהם והפרידם (כפי שמתבטא הדבר בסיפור הבריאה בפרק ב') נוצרה האפשרות לפגישה מיוחדת, והפעם בבחינת "פנים אל פנים".

אם נוריד את הרעיונות המופשטים והגבוהים למעשה, נכיר בכך שעבודה זוגית מתוך תודעה לפיה אנחנו בעצם אחד, נותנת לעבודה כיוון אחר מהרגיל.

על רקע זה יורדת לחלוטין שאלת ההתאמה. השאלה "האם יש אפשרות לחיות ביחד?" לאחר שגילינו במהלך השנים שכן זוגנו הוא לא בדיוק מי שחיפשנו, משוללת מיסודה. ההבנה כי דווקא השונות היא השתקפות של הבסיס המאחד, מאתגרת אותנו לגלות איך דווקא במקומות של 'פיצוץ' טמון סוד בריאתנו, והחידוש המשותף שלנו בעולם.

המהות שלנו, ה"אדם" שברא הקב"ה באופן ייחודי, ומורכב משנינו יחד, מתהווה ומתגלה דרך המפגשים בין הישויות השונות שלנו. בנקודות של פער בינינו, אל לנו לחפש רק פשרה המאפשרת לחיות בדוקים ובסובלנות, אלא לבחון כיצד נקודות החוזק והחולשה של כל אחד מאתנו מפרות זו את זו ומעשירות את מה שמתקם בינינו.

כאשר עובדים מתוך מודעות של אחדות, כל משימה היא אפשרית. במקום אנרגיה שמתבזבזת על מאבקי כוח, מופנית האנרגיה לעבודה משותפת, בעלת כוח כפול ומכופל.

בראש השנה אנו נבראים מחדש, ונזכרים ב"אדם" האחד שהננו. מתוך כך יכולים אנו להגיע לסליחה ומחילה עמוקים, ולשוב להתחבר "פנים אל פנים", כבקודש הקדשים ביום הכיפורים.

הבן יקיר לי אפרים

אחד הקטעים בתפילת ראש השנה, שתמיד מפליא אותי עד כמה הוא "תופס" אותי, הוא: "הבן יקיר לי אפרים, אם ילד שעשועים... מדי דברי בו זכור אזכרנו עוד, על כן המו מעי לו רחם ארחמנו נאום ה'."

הפסוק מוזכר בהפטרת היום השני של ראש השנה, אך המקום בו מתעוררים באמירתו המיית קרבי, הוא דווקא בהזכרתו בין פסוקי הזכרונות, באמירתו בשעת לחש, ביני לבין אלוקי. הפסוק מגלם מבחינתי את עוצמת אהבתו של הקב"ה אלינו. ממש ניתן לחוש באמירתו עד כמה כל אחד מאתנו הוא בן יקיר של הקב"ה, המעורר בו אהבה, ורחמים...

בקהילות רבות נוהגים לשיר את המילים בחזרת הש"ץ, במנגינות שונות ויפות. אך הלחן שאין כמוהו מבחינתי, הוא הלחן החב"די. הניגון הולחן ע"י ר' שלום הריטונוב, חסידו של הרבי הרש"ב. מעניין לציין שר' שלום הלחין גם את הניגונים הידועים "כי הנה כחומר", ו"עלה תחנונו", שיכולים לתת מושג, על אלו נימי נפש "הבן יקיר לי אפרים" פורט, גם למי שטרם הכירו.

פעמים רבות ניסיתי לדמיין באיזה הקשר הולחן הניגון. איכשהו תמיד מתעוררים בי תמונות של תקופת ההשכלה בו חי ר' שלום, ומי יודע על איזה "בן יקיר" או "בנים יקירים" הוא כיוון. אכן, ישנו סיפור מפליא, על נער יתום שחמד לו לצון, ובשעה ששר במקלה לפני ר' דוד מטאלנא בעת תפילת ראש השנה, במקום לנגן "כבקרת רועה עדרו", פצה בדבקות בשירת "הבן יקיר לי אפרים". ר' דוד לא שעה למחאותיו וכעסו של השליח ציבור, ועודד

את הילד לשיר שוב ושוב. במהלך השנים הילד – נער התדרדר מטה מטה ועזב את עיירתו לטובת ה'עיר הגדולה'. אך דווקא שם, על "במת אופרה" מול קהל רחב, התעורר בו שוב "הבן יקיר לי אפרים" והחזירו למוטב.

גם בשנים האחרונות, זכיתי למעין חוויה שכזו. בבסיס צבאי בו זכינו לחוג את ראש השנה, פתאום התברר שכמה בחורים, הם בחורים חב"דים, שכבר לא ממש נראים "תמימים". ואולם, כשהם שרו בתפילה יחד "הבן יקיר לי אפרים", הקירות רעדו...

על אף שתמיד הבנתי את המילים כקריאה, בה' הידיעה – הבן שהוא יקירי אפרים, גיליתי לאחרונה פרוש מדהים של המלבי"ם, לפיו ה'ה" הוא ה' של תמיהה. לאמור – האם אפרים הוא בן העטור במעלות יקרות? או שמא הוא ילד קטן שמשעשע אותי על אף שובבותו? והתשובה לצערינו היא לא. אין בנו מעלות פז, ואנו כבר בוגרים ולא בקלות יסולח לנו. ואף על פי כן, ובלי כל קשר, ואולי עם כל זאת, יש לקב"ה אהבה עצמית אלינו, ורחמים אין סופיים, שבלתי תלויים בדבר.

פנים אל פנים

בעת הקניות היום אחר הצהרים, נדמה לי שהיתה תמימות דעים בין כל הקונות – זה יוצא צפוף השנה... כלומר, כל שנה החודש השביעי "שבע" ושמן בימים טובים, ב"ה, אבל איכשהו השנה (ואולי זה רק בגלל שהספקתי לשכוח את השנה שעברה) העומם מורגש. עוד לא סיימנו לשטוף כלים מראש השנה, וכבר מתכוננים לשבת... לא, לא, חלילה – אף אחת לא מתלוננת, כולנו שמחות בשבתות ובמועדים בהם חנן אותנו ה' באהבתו. אנחנו רק קצת תשושות...

נשאלת השאלה – מה פשר כל העומם הזה? לפעמים מרוב פרטים – הן מצד ריבוי ההכנות החומריות, והן מצד הכר הנרחב של מצוות ו"עניינים" הסובבים סביב ציר החגים, קשה לזכור "מה זו עושה?" מה בעצם אנו מנסות להשיג בחודש האינטנסיבי הזה?

מצאתי בדברי בעל ה"נתיבות שלום"¹ מלה, שלדבריו ממצה את תכליתם של כל השבתות והימים הטובים, ולמעשה גם את כל התורה והמצוות, והיא – 'דביקות'.

המטרה אליה אנו אמורות לשאוף, דרך כל הבישולים, הגיהוצים, וכמובן העבודה הרוחנית של חודש תשרי היא: להשיג קרבת א' להים, בבחינת "ואני קרבת אלהים לי טוב"².

האדם לדביקות יולד

לדברי הרמח"ל, הדביקות היא תכלית הבריאה כולה! וכך הוא

1. ה"א, מבוא.

2. תהילים עג, כח.

מבאר בספרו דרך ה':³ "הנה, התכלית בכריאה היה להיטיב מטובו ית' שמו לזולתו...". רצון הטוב להיטיב, ועל כן חפץ הקב"ה לְהַנִּית מהטוב ביותר גם לאחר. ומהו הטוב ביותר? הקב"ה בכבודו ובעצמו הוא הטוב השלם והאמיתי. כיצד אם כן יכול הוא לתת את שיא הטוב לאחר, כאשר רק בו נמצא הטוב הזה? "על כן גזרה חכמתו, שמציאות ההטבה האמיתית הזאת יהיה במה שיתן מקום לברואים שיתדבקו בו ית' שמו"⁴. מאחר והנברא דבק בבורא, שהוא הטוב השלם והאמיתי, יימשך הטוב הזה גם אליו.

אך נשאלת השאלה: כיצד יכול הנברא להדבק בקב"ה? לדברי הרמח"ל, המפתח לזה הוא בהידמות לקב"ה. אחד הדברים המרכזיים בו יש להדמות אליו היא בכך שהשלימות תהיה עצמית, ולא קניין חיצוני. כלומר, ברור שהקב"ה הוא מקור השלימות שלו, וממילא גם הנברא ששואף להיות דומה לבוראו, צריך להיות בעל השלימות שלו. דבר זה מושג מתוך כך שהקב"ה ברא עניני שלימות וחסרון, וברואים שהנם חופשיים לחלוטין לבחור באחד מהם. ממילא, ברגע שהנברא יבחר בשלימות, הוא יהיה בעל השלימות שלו, והשלימות תהיה לו קניין עצמי⁵.

בנוסף, כל בחירה וקניין של צד השלימות היא התקרבות אל מקור השלימות, שהוא – הקדוש ברוך הוא. "ועל כן הנברא הזה ... בהתחזקו בשלמויות והקנייתם אותם בעצמו, בזה הוא אוהו בו יתברך שמו, שהוא השורש והמקור להם ... עד שבחגיעו אל תכלית קניית השלמויות, הנה הוא מגיע אל תכלית האחיזה וההתדבקות בו

3. "דרך ה'", פ"ב, א.

4. שם.

5. ובכך גם מוסבר מדוע הקב"ה לא ברא את הנברא דבוק בו.

יתברך שמו, ונמצא מתדבק בו יתברך שמו ונהנה בטובו, ומשתלם בו, והוא עצמו בעל טובו ושלמותו"⁶.

ומיהו הנברא הזה, המגלם את תכלית הבריאה? הרי זה האדם. "והנה ההשכלה וכל המדות טובות הם עניני שלימות שנמצאו להשתלם בהם – האדם, ועניני החומר ומידות הרעות הם ענייני החסרון שזכרנו, שהאדם מושם בינותם לקנות לו השלימות"⁷.

להתענג על ה'

אם נחזור לעניין החגים בו פתחנו, נגלה דבר נפלא. מתי נברא האדם? בראש השנה. וכל שנה מחדש, עם בריאתו של האדם, נותן לנו הקב"ה חודש בו הרבה יותר קל להדבק בו – "דרשו ה' בהמצאו..."⁸, וממילא ניתן להביא את העולם לתכליתו. נראה, כי כולנו – ברמה כזו או אחרת – זוכים אכן להרגיש בחודש הזה את העונג שבהתקרבות לבורא, בבחינת "ואני קרבת אלהים לי טוב"⁹. מתיקות החודש הזה חורגת הרבה מעבר לתפוח בדבש...

לדברי הרמח"ל הנ"ל, וכן בפתיחתו ל"מסילת ישרים", זו בדיוק תכלית הבריאה: "והנה, מזה שהורונו החכמים ז"ל הוא, שהאדם לא נברא אלא להתענג על ה' ולהנות מזויו שכניתו, שזהו התענוג האמיתי והעידון הגדול מכל העידונים שיכולים לימצא"¹⁰.

6. "דרך ה'", שם, ג.

7. "דרך ה'", שם, ה.

8. דרשת חז"ל (ראש השנה יח, א) על הפסוק בישעיהו נה, ו.

9. תהילים עג, כח.

10. "מסילת ישרים", הקדמה.

אמנם, נשאלת השאלה, מדוע איננו מרגישים תמיד את המתיקות שבעבודת ה' נדמה, כי תשובה מסויימת יכולה להנתן על פי דברי הרמח"ל הללו. היא הנותנת – כנראה שאיננו עובדים את ה' כדבעי, כנראה שאיננו קרובים אליו באמת. אך נוסף ונקשה – איך זה ייתכן? הרי אנו משתדלים ללמוד תורה ולקיים את כל המצוות? הסבר לכך ניתן בדרשת אדמו"ר הזקן¹¹ על הפסוק "כי פנו אלי עורף ולא פנים"¹²:

"פירוש, 'כי פנו אלי' – שפונים אליו ית' בקיום תורתו ומצוותיו, אבל מכל מקום אין זה אלא בבחינת עורף, שאינו מבחינת פנימיות הרצון, מאהבה ותשוקה, אלא מצות אנשים מלומדה והולך בקרירות. והתשובה הוא החזרת פנים בפנים להיות פנימיות רצונו והפצו בתורת ה' ומצוותיו בשמחה ובטוב לבב מרוב כל".

אמנם אנו משתדלים לקיים מצוות, אך העשייה היא בבחינת עורף, וכמובן שדרך עשייה כזו לא ניתן להגיע לדביקות המדוברת, שהיא המביאה להנאה מזיו השכינה.

בדבריו, עונה אדמו"ר הזקן על קושיה עצומה נוספת. כיצד מצווה הנביא "ושבו אל ה'"¹³, הרי "מלא כל הארץ כבודו"¹⁴, וכיצד ניתן לדבר על התרחקות ממנו ותשובה אליו?

הוא ממשיך זאת לשני אנשים שעומדים קרוב מאוד אחד לשני,

11. לקוטי תורה, אחרי מות.

12. ירמיהו ב, כו.

13. הושע יד, ג.

14. ישעיהו ו, ג.

אלא שהם מפנים איש לרעהו עורף. השניים אמנם נמצאים ביחד – אך אין לך ריהוק גדול מזה.

התשובה עניינה לשוב למצב של פנים בפנים. לדבריו, הכוונה בכך היא, לעבוד את ה' בצורה פנימית יותר, להעמיק אותה, להאיר אותה – כמו חיוך! לפתח את הרצון להתקרב לה' ולהחדיר חיים, חום ושמחה לכל מצווה, אשר עצם מהותה ותפקידה הוא להביא למצב של 'צוותא' עם הקב"ה.

לפני ולפנים

במהלך השנה, אנו מוצאים לרוב כי השנינה והשגרה שוחקות, אך הנה מגיע ראש השנה, בו אפשר לחולל שינוי אמיתי בכל מערכת היחסים שלנו עם הקב"ה. בעשרת הימים הראשונים של ראש השנה מגלים חז"ל שגם הקב"ה 'מאיר פניו' אלינו יותר: "ה' אורי – בראש השנה"¹⁵, והוא גם 'נמצא' יותר לכל אורך עשרת ימי תשובה¹⁶. זו הזדמנות נהדרת בשבילנו, "כמים הפנים לפנים"¹⁷, לשוב לפנות אליו. אם נעשה זאת כראוי, נגיע ליום אחד בשנה בו זוכה הכהן הגדול להיכנס לפני ולפנים ולחזות בכרובים ש"פניהם איש אל אחיו"¹⁸.

אמנם, במהלך כל השנה הכרובים במצב הזה, ובעומק אנו תמיד קרובים ודבוקים בכורא, אלא שאנו לא רואים זאת משום שיש לנו

15. ויק"ר כא, ד.

16. ראש השנה יה, א.

17. משלי כז, יט.

18. שמות כה, כ.

הרבה 'מסיכות' ומסכים, החוצצים ומסתירים את הפנים. כך בבית המקדש, וכך גם בנפש - "עוונותיכם היו מבדילים..."¹⁹. את המסיכות הללו אנו מסירים אחת לאחת על ידי הוידוי, עד שבעיצומו של יום מסירים את הפרוכת, המסך המבדיל האחרון, ונכנסים פנימה...

לשוב ולהיפגש

ניתן לראות בעבודת הוידוי פן נוסף, שמביא להידוש הקשר.

רובנו מכירות מצבים בחיים שלנו, בהם דווקא במערכות יחסים עם הקרובים ביותר אלינו - בניזוג, הורים וילדים - אנו נמצאים בריחוק גדול. מתחיים, כעסים וכד', יכולים להביא למצב בו אנו שוהים באותו בית, אך למעשה איננו נפגשים, ולעתים אפילו מתעלמים אחד מנוכחות השני - ממש כמו במשל 'הפניית העורף' של אדמו"ר הזקן.

במצב כזה, מה יכול 'לשבור את הקרח'? לעתים קרובות, זו מילת קסם קמנה ורבת עוצמה - 'סליחה'. בעצם גילוי הלב, בעצם הנסיון לגעת מחדש, ודווקא מתוך המקום הכאוב והמרוסק, נוצר פתח רחב להידוש היחס.

הדבר נכון כל כך בערב יום הכיפורים, בו אנו מבקשות סליחה מכל הסובבים אותנו, ואחר כך פונות בשפה רפה לבקשת מחילה מבורא עולם, באמירה הפשוטה והכנה: "אשמנו" - אתה צודק, אנחנו טעינו - "ואתה צדיק על כל הבא עלינו ואנחנו הרשענו". ומכאן הפתח לחזרה למצב של 'פנים בפנים'.

נראה, כי שני התחומים שלובים זה בזה בצורה עמוקה – אהבת ישראל ומערכות היחסים האנושיים שלנו, ואהבת הבורא ויחסנו לקב"ה. אולי על רקע זה ניתן להבין את המנהג הקדמון של בנות ירושלים ביום הכיפורים: "אמר רבן שמעון בן גמליאל לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיום הכפורים שבהן בנות ירושלים יוצאות וחולות בכרמים ואומרות: בחור שא נא עיניך וראה מה אתה בוחר לך"²⁰. היום שבו מתגלה הדביקות בין הבורא והאדם, הוא גם הזמן המתאים ביותר לדיבוק איש ואשה.

יהי רצון שנזכה בימים אלו להתחדש, לשוב ולהתקרב לבחינת פנים בפנים –

עם כל אחד ואחת מעם ישראל,

עם הורינו וילדינו,

עם בן־זוגנו (ולאו שעדיין בחיפוש – למצוא אותו...)

ועם הקב"ה.

ומתוך כל אלו נזכה לחג הסוכות, בו נשב בסוכה, עליה נאמר: "שכל ישראל ראויים לישב בסוכה אחת"²¹, והיא כאם הסוככת על בניה, וכעין "חופה"²², ועניינה: "הביאני המלך חדריו, בבחינת הבאה לביתו, והיא מעיין בחינת בית המקדש"²³.

20. תענית פ"ד מ"ה.

21. סוכה כו, ב.

22. "נתיבות שלום" ח"ב, עמ' נר.

23. שם, עמ' קצ.

ונזכה לעלות ולהראות בבית הגדול והקדוש בו שורה השכינה,
במקום שתוכו רצוף אהבה.

למענך א־להים חיים לראש השנה ולעשרת ימי תשובה

אחת משעות השיא של ראש השנה. גם עזרת הנשים מלאה בנשים שרוצות להיות שותפות לרגעים הללו. הלב רועד, והדמעות זולגות בחופשיות...

"ונתנה תוקף קדושת היום ... בראש השנה יכתבון וביום צום כפור יחתמוך, כמה יעברון וכמה יבראוך, מי יחיה ומי ימות..."

לדאבוננו, המילים קבלו תוספת משמעות בשנים האחרונות. התמונות עוברות בראש, אכן - "כי הוא נורא ואיום..."

יחד עם זאת, ומבלי להמעיט חלילה מאימת הדין ומתפיסת נוראותו, נדמה כי יש משמעות נוספת לראש השנה בכלל, ולתפילה הזו בפרט.

בקשת ה"חיים" תופסת מקום נרחב בתפילות היום, ועד ליום הכיפורים - "זכרנו להיים...", "בספר היים ... נזכר ונכתב...". מהו פשר העניין? האם תפילות הימים הללו באים לכוון אותנו לעמדה נפשית של יצור אומלל המתחנן על נפשו לפני הענק? שיכול לרמוס אותנו ברגע? לא נראה שכך יש לתפוס את הקב"ה...

אולי, אם כן, המפתח להבנת העניין יהיה בהתעמקות במהות ה"חיים" בהם אנו חפצים.

"כי עמך מקור חיים, באורך נראה אור". הקב"ה הוא שורש החיים, וממילא כל החפץ ב"חיים" יבוא וידבק במקורם.

בקשת החיים בראש השנה אמורה לכוון אותנו להכרה בכך שחיים אמיתיים הם תוצאה של דבקות בה'. ואכן, בסוף התפילה, לאחר כל אזכורי החיים בתפילת העמידה, בברכת "שים שלום" של חזרת הש"ץ במוסף מופיע פסוק נפלא: "כי בי ירכו ימיך ויוסיפו לך שנות חיים"². דומה, כי בסוף בסוף, לפני שהולכים הביתה, מתקני נוסח התפילה רוצים לוודא כי הבנו היטב מה מהות החיים בהם אנו הפצים.

מכאן גם נוכל להבין מחדש את נקודת הדין ביום הזה. חז"ל למדונו: "שלשה ספרים נפתחין בראש השנה ... צדיקים גמורין - נכתבין ונחתמין לאלתר (מיד) לחיים, רשעים גמורין - נכתבין ונחתמין לאלתר למיתה, בינוניים - תלויין ועומדין מראש השנה ועד יום הכפורים"³. מבאר בעל ה"נתיבות שלום"⁴, שהצדיקים הדבקים במקור החיים נחתמים מיידית לחיים - כי זוהי פונקציה של מצבם הרוחני! הרשעים הגמורים, המנותקים לגמרי מהקב"ה הם כמו ענפים שנתלשו מן העץ ושורשיו, ועל כן הם פשוט מתים. ומה עם הבינוניים? הקשר והדביקות שלהם לקב"ה עדיין אינו מספיק חזק בשביל שייקראו חיים, אך מצד שני הם גם לא מתים, ועל כן הקב"ה עשה אתם (וזה כולל את רובנו) חסד גדול בכך שנתן את עשרת ימי תשובה, בהם ניתן לחזק את הקשר⁵, ולהחתם ביום הכיפורים לחיים.

2. משלי ט, יא.

3. ראש השנה טז, ב.

4. ח"ב עמ' קיב.

5. על עשרת ימי תשובה דרשו חז"ל את הפסוק (ישעיהו נה, ו) "דרשו ה' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב" (ראש השנה יח, א).

דבריו של האדמו"ר מסלונים מעודדים, לפי שמשמע מהם שהמצב אינו "אבוד", ויש מה לעשות.

גם אלו מאתנו שיודעות כי במשך השנה היינו קצת רחוקות ומנותקות, יכולות לעבוד בימים אלו על שפור "מערכת היחסים" עם הקב"ה, ועל ידי כך לזכות בחיים. דוגמא קיצונית לחריצת דינו של אדם מתוך הסתכלות במצבו הנוכחי מופיעה באחת הקריאות בראש השנה, בקריאה על ישמעאל, שניצל על ידי הקב"ה על אף שהוא ותולדותיו עתידים היו לגרום צרות לעם ישראל, משום שה' דן את האדם "באשר הוא שם"⁶.

מכאן מובן העיסוק הנרחב בבקשות ואזכורי החפץ בחיים בתפילות. כל אלו נועדו לעורר בנו בימים הללו את הרצון בחיים אמיתיים. בספרי החסידות מובא דיוק בלשון תפלת "ונתנה תוקף" - "ותפתח את ספר הזכרונות ומאליו יקרא וחותם יד כל אדם בו...", כל אחד מאתנו, כביכול, מקבל ביום הזה עט, והוא בוחר באיזה ספר הוא רוצה לחתום את שמו... (וכאמור, רובנו מתלבטים בעניין, וניתנים לנו עשרה ימים לברר את הרצון שלנו!).

דומני, כי מכל האמור לעיל אפשר גם להבין באור חדש את תפלת "ונתנה תוקף". כל התיאורים של "מי במים ומי באש" וכד', אכן מביאים אותנו לתחושת אפסיותו של האדם, אך מתוך כל אלו אנו צריכות להגיע לצעקה "ואתה הוא מלך איל חי וקיים...", החותמת את התפילה. יש יציבות בעולם, יש חיים נצחיים, והם מוכנים לכל מי שרוצה לדבוק במלך מלכי המלכים, שהוא מקורם.

השאלה מי יהיה ומי ימות היא בראש ובראשונה שאלה של דקות

6. בראשית כא, יז.

או חלילה ניתוק מהקב"ה. שאלות הקיום בעולם הזה הן חשובות, היות ורק כאן אפשר להתקדם ולהידבק בה' על ידי קיום התורה והמצוות, אך הן שוליות יותר. וכבר קבעו חז"ל כי הצדיקים במיתתם קרויים חיים, והרשעים בחייהם קרויים מתים⁷.

יהי רצון וביום בו ה' מחלק חיים חדשים לכל אדם, במסגרת בריאתו מחדש, נרצה ונזכה לחיים אמיתיים, חיים של קדושה וקרבת ה' - "זכרנו לחיים מלך חפץ בחיים, וכתבנו בספר החיים למענך אלהים חיים"⁸.

7. ירושלמי ברכות פ"ב ה"ג.

8. תפילת העמידה, תוספת בכרכת אבות לעשרת ימי תשובה.

"למה נגרע?"

טוב, בסדר. התחלתי להפנים את העובדה, שמקומי בימים הנוראים לא יהיה בבית הכנסת, לפחות לא לפרקי זמן ארוכים מדי. כן, אולי זה קשור ל'התבגרות' מסויימת, אך אחרי כמה שנים של מאבק פנימי, וחוסר מוכנות לקבל את המצב השונה כל כך – עם ילדים – בימים הנוראים, אני מוכנה להשלים עם כך שעבודתי בשנים הללו איננה בתפילה בדביקות למשך שעות ארוכות. אך מה כן? האם יכול להיות שאין עבורי משמעות לתאריך ולזמן? חלק גדול מעבודת ה' שלי בשנים הללו הוא בבית ומול הילדים, אך האם הימים הנוראים אינם מזמינים גם אותי להתחדש בעבודה זו? איך ובמה אוכל גם אני להתקרב יותר לה', ולממש את הפוטנציאל הגלום בימים המיוחדים הללו, גם רחוק מבית הכנסת ומהווית הציבור?

בירור זה צריכה כל אחת מאתנו לברר לעצמה. לתת את הדעת לשאלה: מהי עבודת ה' המיוחדת שלי בימים הללו, בתוך המציאות בה אני נמצאת? ויפה שעה אחת קודם לבירורים אלו. כשם שראוי לכל אחד לעיין בפירושי התפילה לפני הימים הקדושים¹, ובוודאי לעסוק בחשבון נפש וכד', כך עלינו גם להתכונן לעבודת ה' שמחכה לנו. בשורות הבאות יועלו מספר הגיגים וכיוונים אפשריים לעבודה².

1. "לעולם יסדר אדם שבחו של הקב"ה ואחר כך יתפלל" (ברכות לב, א).

2. הדברים אמנם נכתבו כמכוונים לנשים המטופלות בילדים קטנים, אך נראה שהם מתאימים גם לנשים שמסיבות אחרות אינן יכולות להגיע לבית הכנסת, וכן לזמנים שבין התפילות. לחלקנו, יכולים הדברים להוות גם הכנה לימים שעוד יבואו בע"ה. מכל מקום, נקודות היסוד שלהלן נכונות עבור כולנו.

המלכת ה'

נדמה, כי עלינו לחזור קודם כל לבסיס. מהי עיקר עבודתנו בראש השנה? להמליך את הקב"ה. ניתן לראות זאת בבירור מתוך נוסח התפילות, הפותחות ב"המלך" המרגש, וממשיכות דרך עיקר ההוספה בתפילת העמידה – "המלך הקדוש"³. המלכת ה' הנה גם הטעם הראשון אותו מונה הרס"ג בטעמי התקיעות שלו – "כדרך שממליכים את המלך"⁴.

המלכת ה' פירושה, קודם כל, תפיסה כי הוא – ורק הוא – שולט על כל המציאות. לאור הבנה זו, עלינו לדאוג לכך שכל המציאות תתנהג על פי רצונו (בראש ובראשונה אנהנו בעצמנו, ולאחר מכן בשאיפה "מלוך על העולם כולו בכבוד"). 'כל המציאות', כוללת בוודאי גם את הבית שלנו, וגם את הילדים שלנו. מבחינה זו, העבודה בבית הכנסת ובחדר בביתנו היא זהה: גילוי מלכות ה'.

הרב חיים פרידלנדר⁵ עוסק בהרחבה בקשר בין עבודת היום - המלכת ה', וזיהויו של ראש השנה כיום הדין. לדבריו, במסגרת גילוי מלכות שמים יש לכל דור ולכל אדם תפקיד וחלק מיוחד. בכל ראש השנה דן הקב"ה את הכלל, וכל פרט בתוכו, על התפקידים החדשים ועל העזרה שצריך לתת לכל אדם (חיים, פרנסה, מצב משפחתי וכד') לשם מילוי תפקידיו החדשים. הנקודה היא, שדין זה נעשה על פי מילוי התפקיד בסיבוב הקודם, ועל פי המוכנות שלנו לקבל על עצמנו

3. כפי שבא הדבר לידי ביטוי בהלכה, ש"אם טעה, או שהוא מסופק כו' בהמלך הקדוש חוזר לראש" (שו"ע או"ח תקפב, א).

4. נדפס במחזורים שונים.

5. "שפתי חיים", מועדים, "עבודתנו בר"ה – המליכוני עליכם".

את התפקיד החדש⁶. לאלו מאתנו שמצויות בשנים הללו בשלב של הבאת ילדים לעולם וגידולם, נראה ברור כי זהו חלק מהותי מתפקידנו הנוכחי. במהלך השנה השתדלנו למלא תפקיד זה, אך לב יודע מרת נפשו... האם לפחות בראש השנה לא נשאף להיסקר כאשר אנו 'עומדות על המשמר' וממלאות את תפקידנו נאמנה?

"ראש" גדול

אמנם אנו צריכות להעביר חלק גדול מן היום בטיפול בילדים ובמשחקים, אך אין סיבה שהעיסוקים הללו לא יהיו מעט שונים מבשאר השנה. באמצעות השקעה מעטה, ובעיקר – מחשבה מראש, אנו יכולות לחשוב איזה אופי אנו רוצות להעניק לימים הנוראים של הילדים שלנו. באיזו אווירה אנו רוצות שהם יהיו בה, ובאלו תכנים יעסקו? ניתן להכין מראש משחקים שונים, סיפורים, הצגות ועוד, בהתאם לנ"ל. כך גם ילדינו ירוויחו, וגם אנו לא נרגיש מנותקות לגמרי מקדושת היום.

נקודה נוספת שכדאי לתת עליה את הדעת היא תפילת הילדים. לכולנו ידוע עד כמה חביבה לפני הקב"ה תפילת תינוקות של בית רבן. כדאי לארגן את הילדים בקבוצות לשם תפילה משמעותית המותאמת לגילם. מישהי סיפרה לי שבשנה שעברה היא הלכה להתפלל בבית המדרש של חסידי ערלוי, והיא מצאה את עצמה מרותקת יותר לשירת הילדים שבקעה מן הקומה התחתונה של בית הכנסת...

ראש השנה הוא "יומא אריכתא" כמשמעו וכפשוטו, וניתן גם

6. עייני שם בהרחבה.

בהמשך היום (על מנת לא להכביד בתפילות ארוכות בכל פעם), לארגן את הילדים לאמירת תהילים וכד' (כמובן, ניתן לערוך לכל הנ"ל רומציה עם נשים נוספות, ולאפשר בכך לכל אחת 'לגנוב' שהות קצרה בבית הכנסת).

תפילות וסימנים

עיקר התסכול שלנו נובע מן הרצון הלא ממומש – להתפלל. אך האמת היא, שאי הליכה לבית הכנסת איננה שווה בהכרח לחוסר תפילה. אפשר ואפשר במהלך היום לעסוק הרבה בתפילה חופשית. תפילות כנות מעומק הלב. תפילות קצרות, שאף אם אינן מסודרות, הן יקרות, שכן "רחמנא ליבא בעי", ואמת המידה החשובה ביותר היא כוונת הלב.

ה"שפת אמת" אומר ביחס לסימנים של ראש השנה: "דלכך מרמזין על צרכי עולם הזה, שהם באמת רק רמזים להוציא מכל ענין רמיזא דחכמתא לעבודת השי"ת. ובאופן זה, שיהיה רק לסימן ולרמז רשאיין לבקש, שכן רצונו ית' שעל זה נבראו". ניתן להתייחס לכל דבר ודבר שמתרחש בימים הללו (מן המטבח ועד לגינת השעשועים) כסימן, ולחשוף את הנקודה הפנימית שלו – "רמז החכמה" הגנוז בו, על ידי יצירת תפילה ואפילו "יהי רצון" קטן, מתוך אותה הסיטואציה.

עולם חסד יבנה – י"ג מידות הרחמים

למעשה, במה אנו עסוקות? בחסד. פשוטו כמשמעו. נתינה בלתי פוסקת, יציאה מכבלי האגו שלנו למען הסובבים אותנו. וזו הרי

התשתית לקיום העולם, ככתוב "עולם חסד יבנה"⁸. ביום בו מתחדשת הבריאה – היום הרת (הריון) עולם – אנו זוכות להניח יסודות לבניינו האיתן.

תובנה דומה עלתה לי בשנה שעברה ביחס ל"ג מידות הרחמים, בהם הקב"ה מנהיג את עולמו, ואותם אנו כל כך מייחלים לעורר בימים הללו, כפי שמשתקף בסליחות, ובייחוד – בסיום היום הקדוש בשנה. היה זה אכן באמצע תפילת נעילה, אשתקד, בשעה בה שהיתי בבית הכנסת, עם נשים רבות אחרות, וגם עם ה... ילדים. בעיצומה של קריאת י"ג מידות הרחמים, בלב ונפש, נשמע קול ילדי המתוק בבקשה, המלווה במשיכה עצבנית בחצאית, "אמא ... אני רעב!". לבושת, ניסיתי להתעלם בתחילה מן הבקשה, עד שהתעשתתי וקלטתי, שהאכלת הבן שלי היא התגלמות מידות הרחמים בעולם. כך, כפשוטו ממש, בהתעוררות רחמי האם על בנה.

הרמ"ק בספרו "תומר דבורה" עוסק בהרחבה בעבודה הפנימית המתבקשת מן הציווי "מה הוא רחום אף אתה היה רחום..."⁹ באופן פרטני ביחס לכל אחת משלש עשרה מדות הרחמים¹⁰. הליכה בדרכיו של הקב"ה פותחת את צינורות השפע מלמעלה, ומאפשרת השפעת רחמים וטוב על כולנו.

"סור מרע"

מעבר לעבודת המידות, בבחינת "עשה טוב" שהוצגה עד עתה,

8. תהילים פט, ג.

9. מכילתא דרבי ישמעאל, מסכתא דשירה פרשה ג.

10. ראי להלן במאמר "שעת רחמים", חודש אלול.

השהות הממושכת עם הילדים, העיסוק הנרחב סביב הארוחות וכד', מזמינות אותנו לאפשרויות אינסופיות של "סור מרע". המודעות שלנו לכך חשובה בימים הללו משני היבטים:

(א) ראש השנה הוא בבחינת "ראשן" – נקודה ראשונית מרוכזת, ממנה הולכת ומתפתחת השנה כולה. כל תנועה שלנו בימים הללו יוצרת מציאות והוויה המתגלים במהלך השנה. יסוד זה מוכר לרבות מאתנו מן המנהג לא לישון בראש השנה, כדי שלא תהיה לנו שנה ישנונית... לא פחות חשוב מכך הוא לא 'להירדם על המשמר' (והווקא מפני שאנו ישנות פחות ועייפות יותר...), ולשים לב לכך שהתנהגותנו תהיה כזו שאנו נשמח בה במשך השנה כולה.

(ב) כלל גדול לימדונו חכמים "הדן את חבירו לכף זכות, דנין אותו לזכות..."¹¹. כלומר, הקב"ה דן אותנו, ובאופן נרחב יותר – מתנהג עמנו, כפי שאנו דנים ומתנהגים עם אחרים. והרי כל הפצנו בימי הדין הוא לצאת זכאים בדין!

לנוכח שני ההיבטים הללו, להלן כמה נקודות ספציפיות שכדאי לשים לב אליהן (וכאמור, במאמץ מרוכז):

- * שמירה גדולה על עצמנו – לא להקפיד ולא לכעוס.
- * גם כאשר פוגעים בנו, להעביר על מידותינו, למחול ולסלוח מיד, ויקויים בנו "כל המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו"¹².
- * לדון לכף זכות, גם כאשר נראה לנו ברור שאנחנו צודקות.
- * שמירת הלשון – במיוחד כאשר יושבות כמה נשים ביחד...

11. שבת קכז, ב.

12. יומא כג, א.

כוחו של הדיבור, או ההימנעות מדיבור שלילי, משתקף בדרשת חז"ל על הפסוק "תולה ארץ על בלימה"¹³ – "אין העולם מתקיים אלא בשביל מי שבולם את עצמו בשעת מריבה"¹⁴. בכל רגע שאנו עוצרות את עצמנו מלומר דבר פוגע או אסור, אנו נותנות קיום לעולם, שעצם קיומו מונח על כף המאזניים בימים הללו.

כיסופים של קדושה

גם אחר כל האמור לעיל, עדיין קיים בי רצון להיות בבית הכנסת (ויותר מכך - בבית המקדש) במהלך התפילות ועבודת היום. גם אם ברור לנו שהמפתח לכך שהימים יהיו משמעותיים מונח ביכולת 'להיות' היכן שאנו נמצאות, בבחינת "בכל דרכיך דעהו"¹⁵. אך טבעי הוא שמפעם לפעם יעלו בנו רצונות וגעגועים לקודש פנימה...

ההתמסרות לרצון ה', וביטול רצוננו מפני רצונו, מתוך שאנו יודעות שרצון ה' עכשיו מתגלה במיפול בילדים כמו שצריך, נראה כי הוא מיסודות העבודה בראש השנה. וכך אומר אדמו"ר הזקן "עיקר העונג שבמלוכה העליונה עד רום המעלות היינו, שיהיה יש, ושיהיה היש במל בקבלת עול מלכותו ברצון"¹⁶. התקיעה בשופר של איל נועדה להביא אותנו לידי ביטול זה, על ידי שימוש בכלי הנוצר מן הקרן שמעל הראש, המסמל את יכולת הביטול למעלה מטעם ודעת'.

13. איוב כו, ז.

14. הולין פמ, א.

15. משלי ג, ו. כפירוש הראי"ה, "מוסר אביך", עמ' כו.

16. "לקומי תורה", דרושים לראש השנה, ד"ה "להבין המשנה", נו, ב.

ויחד עם האמור, גם הרצונות ה'אחרים' שלנו, הם קדושים. אלו הם כיסופים גדולים לקרבת ה', ועלינו לייקדם.

בהמשך לתורה הנ"ל, לגבי השופר, אומר אדמו"ר הזקן, כי מעלת השופר היא בהיותו קול פשוט, קול ראשוני יותר מאשר קול הדיבור, הבא מתוך חיתוך האותיות: "אבל בחינת קול פשוט היוצא מהבל הפנימי שבְּעוֹמְקָא דְּלִיבָא, שהוא למעלה מן השכל, להיות פנימית הרצון, שבלתי מוגבל בשכל, שלכן הוא קול פשוט, וכמו צעקה פתאומית שבאה מנקודת עומק הלב, להיות ההתפעלות בעצם הנפש ממש, כמו צעק לבם אל ה', ובחינת צעקה זו היא למעלה מהאותיות שבחכמה". דווקא בשל העובדה שאיננו יכולות לעסוק בהרחבה ב"אותיות הדיבור" של התפילה, ייתכן ואנו יכולות להתחבר למקום העמוק יותר בנפשנו, לפנימיות הלב שלנו ולהשמיע קולות פשוטים לפני הקב"ה, כקולות השופר¹⁷. קולות אלו מדמה אדמוה"ז לצעקה פתאומית הבאה ממעמקי הלב, וייתכן ש'אין צועק יותר מן הדממה' הבוקעת מאתנו לנוכח התמסרותנו לרצונו ית' כנ"ל.

הרב זוין מפתח תורה זו, ועוסק במהות הצעקה¹⁸: "צעקה זו מהיכן היא באה? מההסתר והריחוק". זהו בבחינת "מן המצר קראת ייה", פסוק הנאמר לפני התקיעות, ואף צורת השופר מרמזת עליו. לדבריו, "ההסתר הגדול יותר, פועל צעקה פנימית יותר...", ובכך הוא גם מסביר את מאמר הזו"ל ש"במקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים עומדים". הוא אף מקשר את צעקות

17. וכידוע, בינה יתירה ניתנה באשה, ובוהר נקראת 'בינה - ליבא', הבינה היא הלב.

18. "לתורה ולמועדים", עמ' 351.

השופר וקולות הבכי הבוקעים ממנו (תרועה – "ילולי") לבכיים של המים התחתונים, שבשעה שהפרידום (ביום השני לבריאה) מן המים העליונים נאמר "מים תחתונים בוכים – אנן בעינן למהוי קדם מלכא ואנו רוצים להיות לפני המלך"¹⁹. מים תחתונים אלו מכונים בספרים "מיין נוקבין" (נקביים), ויש בהם התגלמות מסויימת של מהות נשית.

דווקא חווייתנו הפנימית בימים הללו, שאנו רחוקות ממקום ועיסוקי הקדושה, ושאיננו יכולות לממש את רצוננו הפנימי "להתקרב יותר לה'", יכולה אולי להוליד צעקה פנימית הבוקעת שערי שמים, ורצויה מאוד לפני כסא הכבוד. רצונותינו בבסיסם הם כיסופים לקדושה, וכאמור, עלינו לייקדם. כיסופים אלו הם, כבכי המים הנקביים הרחוקים, שכולם אומרים כבוד למלכנו – "רוצים אנו להיות לפני המלך". ויה"ר שנזכה בימים הללו לכיסופים דקדושה, יחד עם מילוי נאמן של תפקידנו המיוחד כל כך, ובכך נמליך את הקב"ה עלינו ועל העולם כולו, תיכף ומיד ממש.

19. תקוני זהר ימ, ב.

מוזמור לראש השנה

(א) לְדָוִד מְזֻמָּר

לְה' הָאָרֶץ וּמְלוֹאֶתָהּ, תִּבְלֵ וְיִשְׁכְּבֵי בָהּ.

(ב) מִי הוּא עַל יָמִים יְסֻדָּהּ, וְעַל נְהָרוֹת יִכּוֹנְנֶנָּה.

(ג) מִי יַעֲלֶה בְּהַר ה'?

וּמִי יָקוּם בְּמִקְוֵם קִדְשׁוֹ?

(ד) נִקְרֵי כַפִּים וּבֵר לַבָּב

אֲשֶׁר לֹא נָשָׂא לְשׂוֹא נַפְשֵׁי, וְלֹא נִשְׁבַּע לְמַרְמָה.

(ה) יִשְׂא בְרַכָּה מֵאֵת ה', וְצִדְקָה מֵאֱ-לֹהֵי יִשְׁעוֹ.

(ו) זֶה דֹר (דִּרְשׁוֹ) דִּרְשׁוֹ, מִבְּקִשֵׁי פָנָיָהּ יַעֲקֹב. סְלָה.

(ז) שְׂאוּ שְׁעָרִים רְאשֵׁיכֶם וְהַנְּשֹׂאוּ פִתְחֵי עוֹלָם, וַיָּבֹאוּ
מְלֶךְ הַכְּבוֹד.

(ח) מִי זֶה מְלֶךְ הַכְּבוֹד?

ה' עֲזִיז וְגִבּוֹר, ה' גִּבּוֹר מְלֶךְמָה.

(ט) שְׂאוּ שְׁעָרִים רְאשֵׁיכֶם וּשְׂאוּ פִתְחֵי עוֹלָם, וַיָּבֹאוּ מְלֶךְ הַכְּבוֹד.

(י) מִי הוּא זֶה מְלֶךְ הַכְּבוֹד?

ה' צְבִ-אוֹת הוּא מְלֶךְ הַכְּבוֹד. סְלָה.

מנהג נפוץ בקהילות ישראל להרבות באמירת תהילים בראש השנה. יש הנוהגים לקרוא את כל ספר תהילים, ויש המשתדלים אף לקרוא בו פעמיים (300 פרקים, כמניין כפ"ד).

גם אם לרובנו, אמירת כל כך הרבה מזמורי תהילים רחוקה מאוד

מהמציאות, נראה כי הפנייה לתהילים יכולה לתת מענה לרבות מאתנו, המחפשות אחר אפשרות לחוות את הימים הנוראים גם מחוץ לכותלי בית הכנסת, ואף ביחידות. ניתן לקרוא מזמורים על הסדר, ואפשר לנסות ולהתמקד במזמור מסוים, ואולי אף ללמוד אותו בעל פה, כך שהוא יוכל באמת ללוות אותנו, ואפילו תוך כדי עיסוקים נוספים, כהכנת האוכל במטבח או משחק עם הילדים בקוביות (לא להגזים! עצם המשחק עם הילדים הוא אמצעי מרכזי, למי שהדבר נוגע לה, בשביל להגיע לקרבת אלוקים).

אנו נתבונן עתה במזמור כד, "לְדוֹד מְזֻמֹּר. לַה' הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ...". בקהילות רבות נוהגים לומר מזמור זה בסיום תפילת ערבית בראש השנה וביום הכיפור. כמו כן, זהו שיר של יום בימי ראשון, ונוהגים לאומרו בבית הכנסת בעת הכנסת ספר תורה, ובכך יכול המזמור ללוות אותנו כל השנה כולה.

הקב"ה, האדם והשער שביניהם

מזמורנו מתחלק לשני חלקים. החלק הראשון (א"א) נאמר בגוף שלישי, שני הפסוקים הראשונים מדברים על הקב"ה (א"ב) וארבעה פסוקים נוספים מתייחסים אל האדם (ג"ו), והחלק השני של המזמור (ד"ו) פונה באופן ישיר, בלשון ציווי, לשערים. כל אחד מן החלקים מסתיים במילה "סלה", המשמשת גם כמילת הפסק.

הקב"ה (א"ב). הקב"ה מתואר בחגיגות רבה, כשליט הבלעדי על היקום כולו: ים ויבשה, טבע ואדם, כלל העולם וארץ ישראל. למעשה, כאן אנו פוגשים את הקב"ה כבורא העולם, ואין מתאים מלעסוק במזמור זה בראש השנה, יום הרת עולם.

האדם (ג"ו). משבחו של הקב"ה, אנו עוברים לעיסוק באדם. השאלה

המרכזית בפסוקים הללו היא מיהו הראוי לעלות בהר ה'? ובמילים אחרות: מי הוא זה שיגיע לדבקות באלוקים? מקובל לומר כי העולם נברא בראש השנה, אך בדיוק דברי חז"ל (ראש השנה יא, א) נראה, כי האדם הוא שנברא בראש השנה. ביום זה איננו מכירים רק בכך שיש בורא לעולם, אלא בכך שיש מטרה לעולם. מטרה ותכלית זו מושגות על ידי האדם.

השערים (ד"י). במבנה החוזר על עצמו פעמיים ישנה קריאה לפתיחת השערים לבואו של מלך הכבוד. במה שנראה כדו־שיח, שאלה ותשובה, שחוזר אף הוא פעמיים, ישנו תיאור מורחב, והעמדה ברורה של העובדה: ה' הוא מלך הכבוד.

החזרה המרובעת על המילה "מלך", כמו תוכן החלק כולו – מכוונים אותנו לאחד הרעיונות המרכזיים של ראש השנה, יום המלכת ה'.

לסיכום, באמצעות החלוקה של הפרק, אנו מתוודעות לכך שכל הארץ היא של הקב"ה (א"ב), אך ישנה אפשרות לאדם הארצי לעלות אל האלוקי (ג"ד), ובחלק האחרון ישנה דרישה, שהאלוקי יוכל לבוא ולשכון בארץ (ד"י).

יציבות, מעשים קטנים ושליחות גדולה

בהתבוננות נוספת במזמור, תוך שימת לב לפסוקים מיוחדים, נוכל לגלות כיוונים לעבודה הפנימית שלנו.

אי של סדר (א"ב). בכל כך הרבה רגעים בחיים אנו חשות כבתוך סערה, כשהאירועים באים בשטף, בזה אחר זה. לעיתים זה המרוץ המטורף, ולעיתים הבלגן, ואולי אף הכאוס בחיינו, המזכיחים לנו כי אנחנו לא בשליטה...

אחת לכמה זמן, ובמיוחד בראשית השנה, ובפתיחתו של כל שבוע, אנו מוזמנות להתבונן בכך שכתוך איי־הסדר ישנו אי של סדר ויציבות – הקב"ה, שהוא יוסד ארץ מוצקה על ימים סוערים. בחיזוק דבקותנו בקב"ה, גם אנו יכולות להתמלא חוסן נפשי, ולהחזיק מעמד בכל מה שעובר עלינו.

שלימות העבודה (ג'י). מי באמת ראוי לעלות בהר ה' איך מגיעים לקרבת אלוקים? למזמור שלנו תשובה פשוטה, הכוללת מספר מרכיבים: נקי כפיים (נקיות מוסרית, במיוחד בענייני כספים), ובר לבב (נקיות הלב), אשר לא נשא לשוא נפשי ולא נשבע למרמה (שבועת שקר). שלשת הדברים הללו כוללים את כל תחומי עבודת ה' שלנו, ועלינו לשים לב לכך שכולם קיימים, ושאינן אנו שוכחות שרק כולם ביחד בונים את השלימות. ייתכן שיש לנו נטייה טבעית לתחום מסוים, אך חשוב מדי פעם להתבונן במכלול.

שלימות בין אדם לחברו – "נקי כפיים", ובין אדם למקום – "אשר לא נשא לשוא נפשי";

שלימות חיצונית – "נקי כפיים", ופנימית – "ובר לבב";

שלימות בסוד מרע – "אשר לא נשבע", ובעשה טוב – "נקי כפיים ובר לבב";

שלימות במחשבה – "בר לבב" בעולם תודעתי ורגשי מבורר וטהור, בדיבור – "לא נשבע למרמה", ובמעשה – "נקי כפיים" במעשים הקטנים של היום־יום. העלייה בהר ה' מתחילה דווקא בהשתלמות בקטניות הללו, שכל כך זמינות לנו. במקום להיות מתוסכלות מהעיסוק התמידי בקטנות, כדאי לנו לראות בהם את גודלם ומשמעותם.

המגיד מקוֹז'ניץ דרש על פסוק זה, שהעלייה בהר ה' היא מאמץ אפשרי, אך הקושי הוא גם לעמוד במקום קודשו – להישאר שם למעלה! בימים הנוראים אנו זוכות לא אחת להתעלות ולחוות חוויות רוחניות מיוחדות. זה הזמן להתפלל שהדרגות אליהם אנו מגיעות בימים הללו, יהוו בסיס איתן לחיים ברמה רוחנית גבוהה לאורך השנה כולה.

ייתכן ושתי הנקודות האחרונות אותן העלנו, שלובות זו בזו – אם אנו רוצות לחיות חיים רוחניים יותר, עלינו להבין כי הם נבנים דווקא בתשומת לב ובקדוק יתר בפרטים הקטנים של העשייה היומיומית. "כי קרוב אליך הדבר מאוד, בפיך ובלבבך לעשותו" (דברים ל, יד).

נסיים חלק זה בהתבוננות נוספת. הביטוי "אשר לא נשא לשוא נפשי" דורש הסבר. על פי פשוטו, זהו ביטוי נרדף לשבועת שוא. אמנם, ניתן גם לפרש (ומעין זה מפרש הרש"ר הירש) כי אנו נושאים בקרבנו – בנפשנו – את נפשו של הקב"ה, "חלק אלוה ממעל ממש" (תניא, פרק ב). התביעה לא לשאת את הנפש לשוא, היא תביעה לקיום השליחות האלהית, וכך ניתן להבין מדוע זו איננה תביעה נקודתית אלא מהותית לעולה בהר ה'.

עם קבלת החיים החדשים בראש השנה, עלינו להתכונן בכך שעוול הוא לשאת בקרבנו אוצר גדול כל כך לשוא. בכל אחת ואחת מאתנו אור, עוצמה ושליחות גדולה, שעלינו לממשה. בכך גם נשאר נאמנות לשבועה אותה נשבענו בטרם באנו לעולם: "משביעין אותו תהי צדיק, ואל תהי רשע" (נדה ל, ב).

פתיחת השערים

לתת לו להיכנס (ד"ו). שאלת מלכותו של הקב"ה תלויה בנו – האם אנו מוכנות להמליך אותו עלינו? על כל תחומי חיינו? על כל עתותינו? על כל גופנו ונפשנו? בשם הרבי מקוצק אומרים שהקב"ה נמצא, בכל מקום בו נותנים לו להיכנס... זה הזמן לברר לעצמנו אם יש מקום אותו אנו נועלות, כביכול, מפני הנוכחות האלוקית. האם יש אזורים בהם עדיין קשה לנו לקבל על עצמנו עול מלכות שמים? האם תחומים מסויימים בחיינו נשארים סתמיים במקום מאירים וקדושים? זו ההזדמנות שלנו להתפלל על כל השערים הנעולים אצלנו, שייפתחו למלכות ה'. בין השערים הללו, גם שכלנו – "שאו שערים ראשיכם", ולבנו – "והנשאו פתחי עולם" (נתיבות שלום ה"ב עמ' קלה).

תחום רגיש במיוחד הוא הכבוד. בבירור הכפול "מי זה מלך הכבוד" – "מי הוא זה מלך הכבוד", עלינו לברר שרצוננו באמת בכבוד שמים, ולא בכבודנו אנו. גם בזה קולעת אמרתו של הרבי מקוצק – צריך לדאוג שגם ה'לשם שמים' יהיה לשם שמים... למושל, אם אנו מסתכלות בצרות עין, או אפילו מרגישות מאויימות מעיסוק בקדושה של מישהי אחרת, יכול הדבר להוות אות לכך שהשתרבבה איזו נגיעה אישית בעבודת ה' שלנו. לחילופין, אם אנו מוצאות את עצמנו נמנעות ממעשים טובים בגלל חששות של 'מה יאמרו' ודאגה לדימוי האישי שלנו, ייתכן וגם כאן הדבר מעיד על מלאות יתר בעצמנו. מכל מקום, על כל הנקודות החסומות הללו אנו מוזמנות להתפלל שייפתחו, תוך התחזקות בידיעה כי ה', ורק ה', הוא מלך הכבוד סלה.

באופן כללי ניתן לומר, שכל העבודה הזו איננה פשוטה, והיא לא

נעשית בפעם אחת. אנו קוראות לפתיחת השערים שוב ושוב, אך יחד עם זה מובטחות אנו: "פתחו לי פתח אחד של תשובה כחודה של מחט ואני פותח לכם פתחים שיהיו עגלות וקרניות נכנסות בו" (שיר השירים רבה, ה).

פתח קטן, דמעה אחת, מזמור אחד, או סדק קטן הנבקע בלב על ידי קול השופר, ונזכה בע"ה לגילוי השכינה בתוכנו, בקרוב ממש.

אור הלבנה

♦ תורת נשים מאירת חיים ♦

המאמרים מתוך הספרים של המחברת:
אור הלבנה, בינה לעיתים, כאור שבעת הימים,
כי בא אורך, ועלון "כי קרוב".

ניתן לרכוש את הספרים באתר

www.orphalevane.com

וברשתות "דני ספרים" ו"דברי שיר".